

ПРОБЛЕМ ОДНОСА ЦРКВЕ И ДРЖАВЕ У КЊИЗИ *ЦРКВЕНА ИСТОРИЈА ЕНГЛЕСКОГ НАРОДА СВЕТОГ БЕДЕ ЧАСНОГ*

Андроник Дунајев*
Православни
богословски факултет
Универзитета у Београду

Апстракт: Овај рад је посвећен истраживању важне историографске теме — проблема односа између Цркве и политике, на основу дела једног од најважнијих средњовековних културних преталаца, писца и историчара, Беде Часног (*Beda Venerabilis*). Тема рада сада у области историје историографије и веома је актуелна, будући да културу треба проучавати „у свој разнолико-сти њених историјских облика“, ¹ а један од тих облика је средњовековна историографија. Реч је о посебном делу западноевропске културе, будући да управо из времена средњег века политику одређене груповане доктрине и идеје, као што су хуманизам, либерализам и универзалне људске вредности. Према томе, да бисмо боље разумели духовне основе људске цивилизације, неопходно је да проучавамо ставове и концепције мислилаца из прошлости и истакнутих преталаца светске културе. Циљ рада је уочавање и анализа проблема односа између религије и политике као једног од најважнијих елемената културно-историјске концепције Беде Часног. Истраживање проблема се заснива на Бедином тумачењу нормативних односа између две установе — Цркве и државе.

Кључне речи: Беда Часни, Црква, хришћанство, држава, власти, народ, концепције, цезаропатизам, однос, историја.

* dunaev.andronik@mail.ru.

¹ Г. В. Драч, *Културологија* (Ростов-на-Дону, 1996), 258.

Беда Часни (673 — око 735. године) је аутор чувеног дела *Црквена историја енглеског народа* (*Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum*).² Ово је једно од највећих дела средњовековне историографије и један од најважнијих извора за историју културе средњег века. Написано је почетком VIII века. У *Црквеној историји енглеског народа*, поред тога што је изложена историја Цркве у Британији, дата је и оригинална културно-историјска концепција која је извршила битан утицај на развој историјске мисли. Основна тема овог рада је верско-политичка проблематика, чије истраживање ће нам омогућити шире схватање одлика не само хришћанске историографије, него и западноевропске културе у целости.

Научни значај теме условљен је и важном улогом философије историје у средњовековној историографији, будући да схватања о смислу историје чине стожер погледа на свет средњовековног човека и његове културе. Јер, управо у том аспекту најјасније се изражава систем вредности — етика хришћанства, а аксиолошки слој културе представља нарочито важан предмет научног проучавања.

Да би научно истраживање било објективно, треба размотрити основне идеје у делима других историографа, Бединих претходника, зарад стицања увида у шири контекст његове културно-историјске концепције.

Истраживачки проблем се очитује у чињеници да, упркос великом броју научних радова из области историје средњовековне културе, не постоји целовит преглед и оцена Бедине примене основних идеја хришћанске културе у његовој културно-историјској концепцији.

1. Развој верско-политичке проблематике

Озакоњењем хришћанства особиту актуелност је добило питање односа између Цркве и државе, који су током читавог века прерастали понекад у прикривен, а понекад у отворен сукоб. Тај сукоб, међутим, није имао за циљ победу једне од ове две установе, већ проналажење најповољнијег облика њихове међусобне сарадње, који би обезбедио ефикасно функционисање читавог система у једном тако компликованом и контроверзном историјском периоду. Трагање за одговарајућим обликом трајало је кроз читав IV век и изнедрило је две доктрине — папизам и цезаропапизам.³

² Дело смо користили у руском преводу В. В. Ерлихмана: Беда Достопочтенный, *Церковная история народа англо-саксов*, пер. с лат., ст., примеч., библиогр. и указ. В. В. Эрлихмана, отв. ред. С. Е. Федоров (Санкт-Петербург: Алетея, 2001) (доступно онлајн: https://azbyka.ru/otechnik/Beda_Dostopochtennyj/tserkovnaja-istorija-naroda-anglov/, посећено 20. 12. 2021).

³ М. М. Казаков, *Религиозно-политическая борьба в середине и во второй половине 4-го века в Римской империи* (Москва: Московский государственный педагогический институт имени В. И. Ленина, 1988), 15.

Доктрина цезаропапизма, у одређеном смислу, представља наслеђе паганског схватања улоге религије у држави, и прва њена обележја јављају се одмах након озакоњења хришћанства. И сам цар Константин је тежио да хришћанској Цркви додели статус установе која је подређена и служи царској власти. Он се без устручавања и често мешао у послове Цркве, сазивао и распуштао црквене саборе, подстицао бирање лојалних особа за епископе и уклањање нелојалних. Известан допринос формирању доктрине цезаропапизма дало је дело Јевсевија Кесаријског, *Живот Константина*, у којем је цар описан као представник Бога на земљи чији је задатак да оствари Божији план за човечанство.

Цезаропапистички ставови налазили су своје заговорнике не само међу императорима, већ и у самој Цркви како на Истоку, тако и на Западу. Управо су западни епископи донатисти први затражили од Константина да реши црквене несугласице, молећи га да забрани црквено изопштавање епископа и пристајући на његово право да сазива саборе и добија извештаје са истих. Начела царске апсолутне власти, укључујући и власт над Црквом, прокламовао је афрички епископ Опат, при чему се сматрало да нико није изнад цара сем Бог, односно да је Црква у држави, али не и државна Црква.

Настанак оваквих идеја био је сасвим природан за Исток и за Запад у првој половини IV века, док је хришћанство тек добијало на снази под окриљем државе. Природно је и то да у другој половини истога века доктрина цезаропапизма прелази на Исток и тамо пушта чврсте корене. На Западу се цезаропапизам на крају ипак показао као странотело, што се може објаснити не толико његовом приврженошћу никејској вери и традицијама, колико економским и политичким јачањем Цркве на Западу и истовременим слабљењем државног економског сектора и политичке власти западних царева.

Доктрина супротна цезаропапизму, папизам, такође има своје почетке у времену цара Константина. Прокламовали су је већ споменути донатисти који су, будући незадовољни царевом пресудом, почели да се залажу за независност Цркве од државе. Међутим, за време Константина, та идеја није наишла на ширу подршку, а и сам император је својом политиком веома јасно показивао да му је потребна државна Црква, а не Црква у држави.⁴

Размотримо сада позадину односа према државној власти, на основу темељних принципа хришћанске Цркве. Треба пре свега иста-

⁴ М. М. Казаков, „Христианская церковь и Римская империя в IV веке“, у *Очерки истории христианской церкви в Европе (Античность, средние века, Реформация)*, Ю. Е. Ивонин, М. М. Казаков, В. Л. Керов и др., под ред. Ю. Е. Ивонина (Смоленск: Смоленский государственный педагогический университет, 1999), 34.

ћи да је античка традиција спајања највише световне и духовне власти била супротна хришћанском принципу разграничавања „цесаревог“ и „Божијег“. Како пише научни прегалац М. Е. Поснов, историчари епохе IV–V века култивисали су идеју суживота две установе власти — државе и Цркве. Државној власти је припадала брига о овоземаљским (нужним) потребама својих поданика, док се Црква бринула за спасење души.⁵

Хришћанска концепција власти је наставила и учврстила јелинску концепцију „свештености“ власти и у великој мери формирала виђење цара као „Божијег намесника“ у световним пословима.⁶

Осим тога, треба нагласити да је, према Августиновој концепцији, државна власт од веома велике користи за човечанство, пре свега тиме што чува мир: „Мир тела састоји се у хармонији његових делова, мир несвесне душе је укроћеност свих страсти, мир разумне душе је хармонија између разума и воље, мир у кући је слога укућана у повиновању заједничком ауторитету, мир државе је успостављена сагласност грађана у погледу власти и поковавања, а мир Царства небеског најхармоничније и најсагласније општење са Богом и међу собом у Богу“.⁷

Штавише, Августин наглашава како је пожељно да територија државе буде велика: „Тамо где се људи клањају истинитоме Богу корисно је да власт добрих владара буде велика, широка и дуготрајна, и то је пожељно не толико за њих, колико за људске послове“.⁸ Такође, држава треба да јеретцима улива „лековити страх, који можда још увек не даје слатки плод добре савести, али макар у тајности помисли спречава лоше склоности“,⁹ тј. да подстиче християнизацију друштва.

⁵ „... они су имали свест о важности новог времена у односима Цркве према држави. Остајући верни принципу независности двеју власти, световне и духовне, они су желели да Црква и држава наставе да постоје, али да се међу њима успостави равнотежа. Нормалне односе између државе и Цркве они су замишљали на следећи начин. Држава и Црква су две различите установе: задатак једне је земаљско благостање људи, задатак друге брига за њихово вечно спасење; у првој власт представљају цар и световна влада, у другој епископи и јереји. 'Једне су границе царске власти, друге јерејске: у надлежности прве налазе се световна, а друге духовна питања: цар је добио власт да решава овоземаљска питања и нема ништа више од те власти, а престо свештенства је утврђен на небесима и јереју је поверено да уређује тамошња питања; цару су поверена тела, а јереју душе' — учи Јован Златоусти“. М. Э. Поснов, *История христианской церкви (до разделения церквей — 1054 г.)* (Киев: Христианская благотворительно-просветительская ассоциация «Путь к истине», 1991), 262–263.

⁶ Г. Л. Курбатов, *История Византии: от античности к феодализму* (Москва: Высшая школа, 1984), 39.

⁷ Н. Герье, *Блаженный Августин* (Москва: Алгоритм — ЭКСМО, 2003), 619.

⁸ Герье, *Блаженный Августин*, 623.

⁹ Герье, *Блаженный Августин*, 624.

Дакле, оно што је заједничко ауторима који у периоду IV–VII века разматрају верско-политичку проблематику, то је доктрина папизма и, у неком од својих облика, идеја подређености државне власти у односу на црквену. Природна последица таквог приступа је да догађаји из црквене историје задобијају кључни значај.

Главна тема раних средњовековних историчара управо је историја јачања хришћанске Цркве у паганској средини, у односу на коју грађанска и државна питања и политички догађаји представљају само позадину дешавања. Историја Римског царства средњовековног историчара интересује утолико уколико сједињавање различитих народа у оквири-ма царства представља само припрему за предстојеће потпуно сједињење свих људи у окриљу хришћанске Цркве, а историја савремених држава утолико уколико су оне директне наследнице Римског царства.

Управо због тога, дотична тема се истиче чак и у наслову *Црквене историје енглеског народа* Беде Часног, који је први издвојио чињенице вредне помена и уредио догађаје за једно целовито излагање историје Англосаксонаца. За овог историчара, дела краљева, битке и војни походи представљају исто тако део Божијег плана, као и сви догађаји који се тичу Цркве и спадају у историју спасења.

2. Беда Часни и његова културно-историјска концепција

2. 1. Културно-историјски контекст:

биографија и књижевна заоставштина Беде Часног

Једна од најважнијих одлика историје Британије у раздобљу VII–VIII века је процес христијанизације. Разлог томе треба тражити не само у јачању краљевске власти, којој је био потребан чвршћи ослонац него пређашње паганство, него и у активности Римске Цркве. Велика католичка мисија организована је током понтификата Григорија Великог (590–604), који је битно ојачао папску власт и ауторитет Рима. По његовој наредби Августинова мисија се упутила у Енглеску, најпре у Кент, где је започета наредна етапа христијанизације британске регије.

Крајем VI века, Англосаксонци, северногерманска племена нетакнута римским утицајем, били су варвари који су дали свој допринос промени етничке карте Европе у време Велике сеобе, тако што су освојили Британију и одсекли је од остатка света. Они су готово у потпуности уништили становништво њених најроманизованијих, источних области, а сукобљавали су се и са преосталим Бритима, примораним да се повуку у планинске области Девона и Корнвола, те у Велс и Камберленд.

Најмоћнија краљевства су била Кент и Есекс на југу и Нортамбрија на северу, и касније Мерција у средњој Енглеској. Становништво Велса и Корнвола су чинили потомци Брита, док су у Шкотској постојале независне државе Пикта и Ираца.¹⁰

Међутим, једва да је прошло нешто више од пола века, а у Цркви у Нортамбрији већ су се одвијале дебате о начинима рачунања датума Васкрса и проблемима јединства Цркве. Светитељи енглеског порекла такмичили су се са Ирцима у подвизима побожности, а ученици Теодора Тарсијског у савлађивању латинског и грчког. Енглески клирици аристократе путују на континент и у Ирску у потрази за знањима и духовним усавршавањем, а меровиншки владари и римски папа указују им почасни пријем. Године 690. Вилиброрд постаје први у низу чувених енглеских мисионара на континенту, а 716. године епископ Егберт се упућује у Ајону да тамо поучава ирске монахе, некадашње учитеље Енглеза.

Бивши варвари, који су у међувремену постали колонизатори једног од најудаљенијих региона Европе, сада наступају у име Римске Цркве и чврсто се идентификују се као припадници хришћанског света. Ово је упечатљиво представљено у *Црквеној историји енглеског народа* Беде Часног. Да бисмо схватили његово виђење историје, морамо познавати одлике процеса христијанизације Британије и нарочито Нортамбрије и настанка тамошње Цркве током VII и почетком VIII века.

Нарочито важну улогу у овоме процесу одиграла је римска мисија. У својој замисли да упути мисију у Британију, папа Григорије Велики, по свој прилици, није полазио само из побуда јеванђелизације, јер будући у политичком смислу Римљанин, он није могао да не рачуна на то да ће Римска Црква поново задобити провинцију коју је некада Римско царство изгубило. Но ипак, треба истаћи да је време оправдало његова очекивања. Григорије је свом изасланику Августину дао детаљна упутства не само у погледу метода христијанизације, већ и о питањима будућег црквеног уређења. Према Григоријевом плану, Црква Британије требало је да буде подељена на две архиепископије са по 12 епископија, како не би било потребе за путовањем до Галије у циљу посвећења новог архиепископа на место преминулог.

О биографским подацима нашег енглеског историчара мало се зна. Основни подаци садржани су у последњој глави *Историје*, у додатку из *Историје оца и монаха Вермаут и Цероу* и у причи Бединог ученика Кутберта о смрти свог учитеља.¹¹ Беда нам саопштава да се

¹⁰ Беда, *Церковная история народа англоу*, 36.

¹¹ Эрлихман, „Жизнь и труды магистра Беды“, у: Беда, *Церковная история народа англоу*, 289.

родио 673. на имању манастира Вермаут (Виремут), могуће у сеоцету Монктон. Био је син слободног сељака који је 674. постао завистан од новооснованог манастира. О његовој породици се не зна ништа, сем да је њиховим залагањем дечак са седам година дат на учење опату Вермаута Бенедикту. Тај бивши војник, енергични и умешни управник, успео је да за кратко време оснује изузетну обитељ у којој је живело скоро 500 монаха. Седам пута је путовао у Рим, што је у тадашње време био прави подвиг, доносећи отуд књиге за манастирску библиотеку и за наставнике који су вермаутске монахе учили занатима и црквеном појању.

Недалеко од Вермаута 681. године настаје нови манастир Цероу (Гирвум), на челу са ученим монахом Кеолфритом. Заједно са њим, у нову обитељ се сели и осмогодишњи Беда. Манастир је убрзо након тога задесила епидемија куге, после које су у Цероуу, по сведочењу анонимног *Кеолфришовой жиџија*, остала само двојица монаха способна за свакодневну молитву. Били су то опат и неки дечак, по свој прилици Беда. Беда тај догађај не спомиње, али свом учитељу Кеолфриту је дубоко одан и тешког срца га 716. прати у Рим, одакле се опат више није вратио. Са собом је понео Библију коју су преписали и илустрирали монаси Цероуа.

Беда је од младости лепо појао и до смрти је свакодневно певао молитве и псалме. Али, како сам каже, више од свега је волео да „учи, подучава и пише“.¹² Таленте младог искушеника приметио је епископ хексамски Јован, који је високо ценио ученост. На његову молбу, Беда је рукоположен, најпре за ђакона, затим за свештеника, добивши могућност да се у потпуности посвети бављењу науком. Главни предмет тог бављења била је Библија. Монаси су учили латински, тумачили и учили напамет одломке из Светог Писма, али и проучавали житија и дела Отаца Цркве. На услузи им је била богата библиотека коју су саставили Бенедикт и Кеолфрит, од књига из разних земаља. О њеном садржају може се судити према изворима Бединих дела; осим патристике, била су заступљена историјска дела, књиге из природне историје, те поетски зборници, не само хришћански, него и антички. Марљиво проучавајући ова дела, млади свештеник је већ за неколико година почео да подучава друге, паралелно се и даље бавећи својим проучавањима.¹³

Већ у то време, Беда је показао живо интересовање за хронологију, која се од чисто техничке дисциплине већ одавно претворила у

¹² Эрлихман, „Жизнь и труды магистра Беды“, 286.

¹³ Эрлихман, „Жизнь и труды магистра Беды“, 286–288.

предмет жустрих расправа између различитих Цркава и секти. Извесно време пре тога у Западној Цркви је успостављено ново рачунање времена од Христовог рођења, уместо ранијег „од стварања света“, као и Диоклецијанове ере, уведене у време позног Римског царства. Горуће питање било је и рачунање датума Васкрса, јер мада је Христово васкрсење увек обележавано у прву недељу након првог пролећног пуног месеца, датум овог последњег рачунат је на различите начине.

Нарочиту Бедину пажњу привукле су две теме: историја његовог народа и историја Цркве. За Беду Часног, историја је праволинијски прогресивни процес у коме су подједнако важни почетак и крај. У трактатима *О седмици* и *О шесту узраса свешта*, он излаже развијену историјско-философску конструкцију, где је историја човечанства представљена као радна седмица — припрема за блаженство и починак Вечне Суботе.¹⁴

Како пак истиче енглески истраживач В. Левисон, основне одлике Бединог књижевног стваралаштва и његов значај условљени су потребом западне културе да пронађе нови облик историјско-концептуалног израза, уместо старог античког.¹⁵

Главно дело Беде Часног, које му је донело највећу славу, јесте *Црквена историја енглеског народа*. Хронолошки посматрано, Бедин спис обухвата период од 55. године пре Христа до 731. године после Христа. Највеће интересовање аутор показује за VII век, када се хришћанство утврдило у скоро свим англосаксонским краљевствима. Овом периоду посвећене су три од пет књига Бединих дела, и то су основни извори за историју Енглеске VI–VIII века. На њему се заснивају не само дела каснијих историчара, нарочито Хенриха Хантингдонског и Вилијама Малмсберијског, него и *Англосаксонске хронике*, написане тек у IX веку.

Извори Бединог дела могу се поделити на три основне групе: дела историчара касног старог и раног средњег века, списи Отаца Цркве и усмена предања која су му саопштили многобројни становници из разних крајева Британије. Веза између ових група је била замишљена тако да у највећој могућој мери одговара идејној замисли аутора — показати да је христијанизација Британије била неопходна и дати своје тумачење догађаја.

¹⁴ Эрлихман, „Жизнь и труды магистра Беды“, 286–288.

¹⁵ W. Levison, „Bede as Historian,“ у: *Bede, His Life, Times, and Writings: Essays in Commemoration of the Twelfth Centenary of His Death*, edited by A. Hamilton Thompson, with an Introduction by the Lord Bishop of Durham (Oxford: Clarendon Press, 1935), 111. Нав. према: Т. В. Гимон, *Историописание Раннесредневековой Англии и древней Руси (сравнительное исследование)* (Москва: Университет Дмитрия Пожарского, 2012).

У свом коментару В. В. Ерлихман пише да је читав мозаик чиње-ница и легенди са великом умешношћу, што је била реткост за његово време, Беда успео да споји у јединствену слику историје родног острва. Најразличитије теме, као што су чуда светих, ратови и савези међу краљевима, природне појаве, па чак и понашање животиња, он расветљава са подједнаком приповедачком вештином и здраворазумском бистрином.

Беду пре свега живо интересује ситуација у Енглеској и њеној Цркви, коју сматра забрињавајућом. Један од циљева *Црквене историје енглеског народа* је буђење не тако давних сећања на некадашње свете људе, насупрот Бединим савременицима. О томе да се црквени врх одвојио од пастве, о купопродаји чинова и моралном паду Беда гневно пише у писму епископу Јорка Егберту. Али, осим критике, он и саветује, па чак и захтева, претећи свемоћном прелату судом Божијим.

Треба нагласити да се у Бедином делу пресецају не само два жанра (хроника и црквена историја), него и два периода историје Цркве. Било је то време утврђивања вере, делатности светих отшелника и одважних мисионара који се нису плашили мисионарског венца, него су му чак и тежили. Након тог времена уследио је период јачања власти Рима, организације и унификације црквене власти и доктрине, када су уместо светих дошли администратори и „црквени кнезови“. Беда је видео и једне и друге, али његове симпатије су припале првима. Енглески истраживач историје Вормалд наглашава да је *Црквена историја енглеског народа* „галерија добрих примера“, „историја не грешника, него светих људи“.¹⁶

Други енглески истраживач, В. Левисон, као одлику Бединог дела истиче начин на који је он наредним генерацијама пренео традиционално знање, и истиче да је Беда „изузетан пример свих оних који су у мрачно доба преузели на себе задатак да пренесу искру знања будућим поколењима“.¹⁷

Црквена историја енглеског народа Беде Часног, сачувана захваљујући својој великој популарности коју је доживела (до нас је дошло скоро 160 рукописа овог дела), успела је не само да потомцима донесе сећање на прошлост, него и да положи темељ нове културно-историјске традиције.

¹⁶ P. Wormald, "Bede, *Beowulf* and the Conversation of the Anglo-Saxon Aristocracy," у *Bede and Anglo-Saxon England: Papers in Honour of the 1300th Anniversary of the Birth of Bede, Given at Cornell University in 1973 and 1974* (British Archaeological Reports, Vol. 46), edited by Robert T. Farrell (Oxford: British Archaeological Reports Ltd., 1978), 32–95.

¹⁷ Levison, "Bede as Historian," 111. Нав. према: Гимон, *Историописание*.

2. 2. Структура културно-историјске концепције Беде Часног: проблем узрочности

Бедина културно-историјска концепција је обухватала неколико основних елемената. То су схватања о узроцима догађања, о људској грешности, виђење граница историје, есхатологије, идеје о загробном животу и проблем односа између Цркве и државе.

У предговору свог главног дела, Беда пише да се води „истинитим законом историје“.¹⁸ Бедино дело није пука галерија добрих и злих дела. Сходно хришћанској концепцији праволинијске историје, у њему су та дела састављена у један ланац, који води коначном циљу — спасењу човечанства у Христу. На том принципу се заснива модел Бединог списка, чији је један од најважнијих елемената објашњење узрока историјских догађаја.

Важност оваквога приступа је очигледна, пошто се сваком историчару који развија одређену културно-историјску концепцију намеће питање узрока невоља кроз које пролази човечанство (ратова, природних катастрофа, епидемија). Хришћанско тумачење овог питања било је засновано на тези човекове грешности и, с тим у вези, есхатолошким учењем, а историографија нам даје мноштво примера. Идеја грешности као узрока патњи више пута се понавља у *Историји прошив папана* Павла Орозија. Човек је, према поменутом аутору, „због изопачене природе и самовоље постао слаб и непокоран, потребна му је помоћ, са поштовањем је управљан (божанским провиђењем), и истовремено, разуздан слободом, праведно трпи казне“;¹⁹ док су злодела (убиства и ратови) „несумњиво или отворени грехови, или прикривене казне за грехове“.²⁰ Слично објашњење можемо наћи и код Беде: „Све од чега патимо у нашем смртном телу кроз болести послато нам је судом Божијим за грехове“.²¹ Особеност његовог виђења теме људске грешности као узрока невоља састоји се пре свега у идејној темељности и подробној промишљености која одликује културно-историјску концепцију дату у *Црквеној историји енглеског народа*.

Како пише В. В. Ерлихман, Беда је поседовао особину која је важна за једног историчара — умеће да издвоји оно главно из хаоса писаних и усмених сведочанстава и да од добијених чињеница гради један јединствен узрочно-последични низ, захваљујући чему је *Црквена исто-*

¹⁸ Беда, *Церковная история народа англо*, 2.

¹⁹ Павел Орозий, *История против язычников* = *Historiae adversum paganos*, кн. 1–3, пер. с лат., вступ. ст., коммент. и указ. В. М. Тюленева (Санкт-Петербург: Алетейя, 2001), 9.

²⁰ Павел Орозий, *История против язычников*, 9.

²¹ Беда, *Церковная история народа англо*, 48.

рија енглеској народа добила популарност и остварила утицај на развој средњовековне историографије.²²

Појам људске грешности и њена класификација једна је од основних тема *Црквене историје енглеској народа* Беде Часног. Према његовом мишљењу, један од основних узрока грешности је човекова наговореност на грех од стране ђавола, а њена последица су овоземаљске патње. Људски грехови, дакле, представљају карикатуру која спаја узрок зла — ђавола, и негативне догађаје — рат, болест и смрт. Подела грехова на похоту тела, похоту очију и гордост живљења Беда преузима из Новог Завета (1Јн 2, 16), али и благодарећи Августина, и веома доследно се придржава исте приликом развијања своје културно-историјске концепције, у којој као веома важна компонента фигурира идејна тријада „ђаво — грех — недаће“.²³

За претпоставити је да су историчари вероватно имали задатак да, чувајући веру у свемогућег и доброг Бога, као и богословско разумевање стања човекове грешности, избегну две крајности: закључак о апсолутној предодређености и закључак о потпуној слободи воље. Дело Беде Часног садржи детаљна објашњења у погледу порекла греха, што и одређује компликованост његових ставова о проблему историјске узрочности.

Истовремено, сама чињеница о рађању свакога човека са првородним грехом није једини (нити за хришћанске историчаре главни) узрок грешности. У Бединој културно-историјској концепцији много више се говори о „стеченим“, него о „урођеним“ гресима.

На пример, узрок куге он налази у томе што су људи, „... одбацивши најлакше бремене Христово, навалили на себе терет пијанства, злобе, свадљивости, раздора, зависти и других сличних грехова“.²⁴ И масовне болести и напад германских племена по Беди су последице управо унутрашњег грешног стања, које је настало након рођења: „Убрзо се на народ који је огрезао у гресима обрушила нова, још тежа казна за његове преступе“, „... то зло им је послато Божијим промислом, као казна за сва њихова зла дела“.²⁵

Притом, наш историчар тражи одговор и на питање узрока „стечене“ грешности, које налази у материјалном благостању. О стању у Британији уочи инвазије Англосаксонаца, он пише: „Након изобиља

²² Беда, *Церковная история народа англоу*, 48.

²³ Августин Аврелиј, *Творения. О граде Божјем*, сост. и подгот. текста к печати С. И. Еремеева (Санкт-Петербург — Киев: Алетейя — УЦИММ-пресс, 1998), 595.

²⁴ Беда, *Церковная история народа англоу*, 24.

²⁵ Беда, *Церковная история народа англоу*, 24.

наступила је раскош, пропраћена свим облицима грехова“.²⁶ Треба нагласити да Беда Часни овде полази од једног традиционално негативног односа према богатству.

Бедини ставови о овој теми такође се воде идејом спасоносности Цркве. Један од упечатљивих примера тога како Беда срећу повезује са хришћанском вером може се наћи у опису прегалаштва епископа Вилфрида, који, обративши шкотски народ у хришћанство, „... спасио га је не само од невоље вечитог проклетства, него и од овоземаљске смрти и окрутног разорења. Од првог дана када је народ примио крштење почеле су да падају тихе, али обилне кише, земља је оживела, поља су се опет зазеленела и настало је срећно и плодносно време“.²⁷

Тakoђе, сходно традицијама тадашњег времена, у *Црквеној историји енглеског народа* разматра се лик ђавола. Наиме, лик ђавола је неодојиви део средњовековног религијског погледа на свет. Теолошка концепција културно-историјског развоја, будући заснована на покушају да се црквени догмати о човековој слободи воље и Божијој свемоћи споје са проблемом постојања и власти сила зла у свету, нужно се суочавала са следећим рационалним питањем: ако је Бог свемогућ, због чега зло има власт и наводно често односи победу?

Слика ђавола као „саздатеља таме“, заповедника зла и персонификације зла уопште, присутна је у хришћанској културно-историјској концепцији као објашњење узрочности догађаја, при чему је истовремено требало нагласити ограниченост његове улоге и потчињеност Божијој власти. У касном средњем веку, у доба инквизиције, односно пораста јеретичких покрета и глобалних недаћа, лик ђавола као кривца за васколико зло почео је да игра знатно већу улогу. Његова моћ је порасла и он се почео приказивати као прави „кнез овог света“.

Како бисмо подробније разумели културно-историјски контекст Бединих идеја, осврнимо се на изворе хришћанске историографије — Јевсевијева дела. Како истиче истраживач И. В. Кривушин, у *Црквеној историји* Јевсевија Памфила, зачетника црквене историографије, кнез таме се понаша као слабашна и не тако успешна штеточина, која покушава да нанесе било какву штету Цркви у периодима када директно, универзално и стално Божије старање о историји бива недовољно препознавано. Пошто је Бог свемогућ, тренуци искушења и евентуалне штете изазваних од ђавола посматрају се у светлу Божијег допуштења и заправо као помоћно средство за испуњење Божијег промисла.²⁸

²⁶ Беда, *Церковная история народа англоу*, 24.

²⁷ Беда, *Церковная история народа англоу*, 188.

²⁸ И. В. Кривушин, *Ранневизантийская церковная историография* (Санкт-Петербург: Алетея, 1998), 78.

У *Црквеној историји енглеског народа* Беде Часног, написаној четири стотина година после Јевсевија, персонификоване силе зла су активније и опасније. С обзиром на ретко помињање Божијег делања, Бедин ђаво, за разлику од Јевсевијевог ђавола, чини се далеко активнијим и моћнијим. За разлику од Јевсевија, Беда не коментарише да је делање ђавола неуспешно на глобалном историјском плану, већ он се само позива на Цркву као средство заштите од сила зла.

Наш аутор такође подвлачи да је један од главних узрока човекове грешности ђавољи наговор, тако да грешност представља карику између ђавола као узрока зла и негативних догађаја — рата, болести, смрти.

Другачије тумачење улоге ђавола у историји човечанства има, пре свега, везе са културно-историјским условима у којима је Беда живео. За разлику од еуфорије изазване политиком првог хришћанског цара Константина и доношењем Миланског едикта 313. године, у којој је живео Јевсевије Памфил, наш енглески историчар је био приморан да констатује да, иако је човечанство прошло кроз многобројне глобалне потресе, жестока борба против паганских култова се наставља, што значи да крај историје није близу.

3. Проблем односа између Цркве и државе у *Црквеној историји енглеског народа* Беде Часног

3.1. Бедино схватање Цркве

Беда је, будући хришћанин, сагледавао историју пре свега као историју Цркве. У оквирима његове културно-историјске концепције, Беду није интересовала „мрачна“ паганска прошлост Англа, него њихово присаједињење хришћанском универзуму, у којем се сви народи крећу ка једном и јединственом Царству Божијем. Управо зато њега није интересовала толико политика краљева, колико „мирни подвизи“ светих, нарочито енглеских. Он је око 721. године, по наруџбини монаха са Линдисфарна, саставио поетско и прозно житије чувеног подвижника, Св. Кутберта, а око 726. написао је *Историју оцаиша манастира Вермаут и Цероу*, у којој се по први пут у оквиру житијског жанра даје педесетогодишњи преглед историје конкретног манастира.

У складу са тим, ми ћемо размотрити следеће аспекте његовог схватања Цркве у *Црквеној историји енглеског народа*: а) Црква као посредник између Бога и човечанства; б) идеални епископ; и в) богослужбена чиновни.

3.1.1. Црква као посредник између Бога и човечанства

Поимање Цркве као неопходне посреднице људи, којом се задобија не само спасење у загробном животу, него и овоземаљско благостање, једна је од најважнијих у концепцији Беде Часног. Штавише, навешћемо најупечатљивије примере какву улогу, по Беди, имају црквени клирици у вези са претходно реченим.

Беда сматра да државна власт не може без сарадње Цркве: „На крају је Кенвалк (краљ западних Саксонаца), чије је краљевство трпело бројне непријатељске нападе, схватио да му је неверје својевремено одузело власт, коју му је вера у Христа вратила; схватио је и то да се провинција без епископа лишава небеске заштите. Зато је послао изасланика Агилберту у Галију, молећи га за опроштај и преклињући га да се врати на свој епископски трон“.²⁹ О истом се говори у писму епископа Григорија краљу Едилберту: „Ако послушате оно што он говори у име свемогућег Бога, онда ће и сам свемогући Бог услишити молитве које он узноси за вас. Ако ли, не дао Бог, пренебрегнете његове савете, шта ће онда натерати свемогућег Бога да слуша његове молитве за вас, ако види вашу непослушност оное што се говори у његово име? Стога му помажите свим срцем у делима правде и додајте његовим напорима власт која вам је поверена од Господа“.³⁰

Надаље, треба нагласити повезаност схватања Цркве са схватањем загробног живота. Беда цитира писмо папе Хонорија краљу Едвину, у ком римски епископ директно повезује посредничку улогу Цркве са рајским блаженством: „Читајте непрестано дела вашег просветитеља и нашег господина, блаженога Григорија, да бисте пред очима имали љубав коју Вам је он с радостју даровао ради спасења Ваше душе; његовим молитвама узвисићете се, Ви и Ваше краљевство, и изаћи ћете безгрешни пред свемогућег Бога“.³¹ Управо у то време устројена је пракса подизања тзв. породичних манастира на Британском острву, чији су се игумани, који су били у сродству с владарима, бринули о црквеној имовини као о својој личној, зато што су у претходним периодима њихови преци поклањали породичну земљу Цркви. Нажалост, тада се појављује и рђава пракса, јер су на тај начин владарске породице поново долазиле у посед те црквене имовине. Тако је владарска династија долазила у посед земље коју није морала да приказује врховном владару у англосаксонској Енглеској.³²

²⁹ Беда, *Церковная история народа англоу*, 117.

³⁰ Беда, *Церковная история народа англоу*, 59.

³¹ Беда, *Церковная история народа англоу*, 97.

³² Ивица Чаировић, „Однос Цркве и државе у англосаксонској енглеској у првој половини 8. века: пример краља Едберта (737/738–758) и архиепископа Екџберта (735–

У сваком случају, функција Цркве као најважније карике између сфере сакралног и човечанства централна је идеја Беде Часног.

3.1.2. *Идеални епископ*

Пример савршеног клирика може се наћи у Бедином опису епископа Линдисфарна, Ајдана.³³ У овом одломку се говори да није довољно поседовати хришћанске врлине, те да је неопходан још читав низ особина, међу којима је важну улогу за Беду имао богослужбени живот хришћана. Код Беде можемо наћи још један пример и образац служења Цркви — то је епископ Кутберт.³⁴

Приликом описивања житија епископа и њихових дела, Беда велику пажњу посвећује њиховим напорима у борби против различитих јереси. Црква игра веома важну улогу у заштити од јереси, и у томе се, по његовом мишљењу, састоји њен огроман значај у историји човечанства. Шта је узрок таквог односа према јересима? Према мишљењу Пикова: „У Римокатоличкој Цркви појам јереси је добио терминолошки прецизно значење записано у канонском праву: ‘Јеретик је свако ко након примања крштења, остајући именом хришћанин, дрско пориче или излаже сумњи било коју од истина у које треба веровати, сходно божанској и католичанској вери’“.³⁵ Другим речима, три су

766)“, *Зборник Матице српске за друштвене науке* LXX, № 171 (3/2019): 415, <https://doi.org/10.2298/ZMSDN1971411C>.

³³ „... као истинољубиви историчар, опширно сам описао све што је учинио он (Ајдан) или што је учињено преко њега, да бих прославио оне његове особине које су достојне хвале и сачувао сећање на њих, за добробит читалаца. То су његова мирољубивост и милосрђе, уздржаност и смирење, његова душа која је побеђивала гнев и похлепу и у исто време одбацивала гордост и славољубље, његов труд на испуњавању и објашњавању Божијих заповести, његова упорност у учењу и молитвеном бдењу, његова свагдашња власност у исправљању гордых и моћних и његова кротост у тешењу слабих, у помоћи и заштити за сиромашне... Свим тим његовим делима ја се веома дивим и мислим да су угодна Богу. Али, не хвалим га нити одобравам то што Васкрс није празновао у одговарајуће време...“ Беда, *Церковная история народа англова*, 133.

³⁴ Беда пише да је он „... штирио поверену му паству непрестаним молитвама и упућивао их ка небу исцељујућим поукама. Учио их је шта треба чинити, али прво им је показивао на сопственом примеру како се то ради, како и доличи истинском учитељу. Пре свега је био обузет божанском љубављу, здравомисљећи, трпељив, неодступан и упоран у труду и молитви и добар према свима који су од њега тражили утеху. Помагати слабима за њега је било ништа мање важно него молити се, јер он је знао да је онај који је рекао: ‘Љуби Господа Бога својега’, рекао такође и: ‘Љуби ближњега свог’. Био му је дат дар покајања и милошћу кајања увек је био устремљен ка небу. Узносећи спасоносну жртву Богу, он у молитви Господу није подизао глас, него је проливао сузе, изводећи их из најдубљих дубина срца“. Беда, *Церковная история народа англова*, 222.

³⁵ Г. Г. Пиков, „Ересь как культурное явление“, у *Медиевистика XXI века: проблемы методологии и преподавания: материалы научно-практического семинара* (Кемерово

обавезна услова да би човек могао бити проглашен за јеретика: да је крштен, да декларативно припада хришћанској вери и да пориче или излаже сумњу у истину коју је Црква препознала као такву и која се заснива на Библији или светом Предању.

3.1.3. Богослужбени чинови

За Беду је од изузетног значаја јединство свих држава и народа Британије у окриљу Римске Цркве, а начин постизања тог јединства налази се у сфери богослужбеног живота. Отуд његова појачана пажња када је реч о питању рачунања датума Васкрса. Он веома детаљно описује сабор у Витбију 664. године, на ком је прихваћена римска пасхалија, те тај опис заузима битно место у *Црквеној историји енглеског народа* и фактички представља њен смисаони центар. За Беду тај догађај, као и прихватање римске пасхалије од стране монаха опатије Ајона, означава победу васељенске Цркве над њеним противницима и тријумф истине.

3.2. Бедино схватање државе

Схватање државне власти једна је од најважнијих тема ране средњовековне историографије. У овој теми је свој одраз нашло формирање основних елемената хришћанског погледа на свет, па је управо верско-политичка доктрина постала темељ хришћанске културно-историјске концепције. Развој идеје световне власти условљено је формирањем хришћанства као идејног догматског система, као и наслеђем старих култура — античке и варварске. *Црквена историја енглеског народа* коју је написао Беда Часни почетком VIII века, као једну од својих главних тема садржи опис власти краљева Британије и представља важан извор за ову тему.

Да бисмо стекли увид у тему овог одељка, потребно је да размотримо низ међусобно повезаних аспеката: а) општи однос према држави, порекло краљевске власти и њене функције; б) слика идеалног владара; и в) краљевска власт и народ.

3.2.1. Општи однос према држави, порекло краљевске власти и њене функције

Као што смо већ говорили, однос према држави у хришћанској култури увек је био комплексан и двосмислен, пошто је требало уса-

во, 22–24 априла 2003 г.), науч. ред. А. А. Мить, А. П. Батурин (Кемерово: Кузбассву-зиздат, 2004), 67–68.

гласити две различите идеје — неопходности световне власти и истовремено њене ограничености.

Дуж целокупне садржине своје књиге Беда Часни истиче божанско порекло краљевске власти. Епископ Павлин говори краљу Едвину: „... најпре си се с Божијом помоћу спасао из руку својих непријатеља, затим си од њега добио на дар жељено краљевство...“, ³⁶ а епископ Виталијан краља Освијуа назива „намесник Господа нашега Исуса Христа“. ³⁷ Притом Беда наглашава мању вредност световне власти као овоземаљске у односу на небеску. Описујући одрицање од трона Кенреда, краља Мерсије, и његов одлазак у монаштво, Беда пише да се краљ, „који је својевремено часно владао Мерсијским краљевством, одрекао од престола зарад још веће части“. ³⁸

Овај аксиолошки суд се уклапа у оквиру културно-историјске концепције и виђења света аутора и условљен је, свакако, западном хришћанском традицијом.

Бедин однос према државној власти може се упоредити са идејама Видукинда Корвејског (*Widukind Corbeiensis*), аутора хронике *Саксонска дела* (*Res gestae saxonicae*) из X века, у доба формирања ране феудалне немачке државе на бази Источнофраначког краљевства, једне од наследница Франачког царства Карла Великог. Његова културно-историјска концепција има много тога заједничког са ставовима Беде, мада Видукинд понекад показује више симпатија за државу неголи наш енглески историчар, што је условљено његовом жељом да изложи апологију хегемоније саксонске отонске династије.

У оквирима дате теме, истаћи ћемо да је карактеристична формулација државне власти присутна и код Видукинда Корвејског. Наиме, он сматра да се власт саксонског краља остварује сагласно Божијем провиђењу. ³⁹

Према *Црквеној историји енглеског народа*, једна од најважнијих функција краљева је ширење хришћанске вере. ⁴⁰ Друга функција светов-

³⁶ Беда, *Церковная история народа англо*, 90.

³⁷ Беда, *Церковная история народа англо*, 161.

³⁸ Беда, *Церковная история народа англо*, 162.

³⁹ Видукин Корвејский, *Деяния саксов*, т. 3, вступ. статья, пер. и коммент. Г. Э. Санчука, отв. ред. В. Д. Корольок (АН СССР, Институт славяноведения и балканистики / Памятники средневековой истории народов Центральной и Восточной Европы) (Москва: Наука, 1975) (доступно и онлајн: (<https://inslav.ru/publication/vidukind-korveyskiy-deyaniya-saksov-m-1975>; посећено 25. 12. 2021).

⁴⁰ Епископ Григорије у писму краљу Едилберту пише: „Свемогући Бог поставља ваљане људе да управљају народима, да би кроз њих сејао дарове праведности међу њиховим поданицима... Забрањите служење идолима, разрушите њихове храмове и кумиришта, ублажавајте нарав својих поданика чистотом сопственог живота, поучавајте их, плашите, подстичите и исправљајте“. Беда, *Церковная история народа англо*, 58.

не власти је вођење ратова, и то оних који доприносе ширењу хришћанства. Но ипак, функција ширења хришћанства је службена и ненаметљива, будући да улази у састав верско-политичке концепције папизма.

Могуће је приметити да су се сви хришћански историчари суочавали са проблемом спајања у једној концепцији божанске природе сваке државне власти и чињенице њеног постојања не само код хришћана, него и код пагана.

При томе, треба нагласити да је у Бединој концепцији власт актуелног краља уско повезана са његовом вером, мада се не налази у директној зависности од ње. То је повезано са прагматичним односом краљева према хришћанству, за шта постоји мноштво примера. Едвин, слично франачком краљу Хлодовеху, постаје хришћанин након успешног рата, примајући нову веру тек након победе над краљем западних Саксонаца Квихелмом.⁴¹ Овакав прагматичан однос према питањима вере видимо и у случајевима двоструког вероисповедања које описује Беда — он саопштава да је краљ Редвалд „... служио и Христу и оним боговима којима се клањао пре...“⁴² Према томе, аутор долази до својеврсне противречности која гласи: ако вера гарантује снажну власт, шта је онда са влашћу нехришћанских краљева? Међутим, Беда решава ово питање и истовремено га доводи у везу са својом историјско-догматском концепцијом, то јест објашњењем да улога власти паганских краљева је слична власти ђавола као одмазде за грехове у овоземаљском животу. Због служења идолима њих чека одговарајућа плата, а убиства паганских краљева Беда тумачи као праведну казну.

Најезде паганских краљева, према *Црквеној историји енглеског народа*, јесу казна за грехе и плод ђавољег наговора, док победа над њима представља резултат вере и праведности хришћанских краљева. Све у свему, основна идеја коју спроводи Беда је постојање узрочно-последичне везе између моћних хришћанских владара и среће, мира и благостања међу становништвом.⁴³

Према томе, вредновање дела хришћанских и паганских владара условљено је чисто религијском концепцијом објашњавања узрочно-последичне везе тадашњих догађаја.

⁴¹ Беда, *Церковная история народа англо*, 82.

⁴² Беда, *Церковная история народа англо*, 95.

⁴³ Слика непријатеља (у облику ђавола, туђинске религије) у извесном смислу је закономерна за једну одређену културу и представља начин њеног развоја. Слика непријатеља је неопходна, према мишљењу Скрипникова, код утемељивања културног програма, као и да би се њему приписала разна „лукава“ питања која настају услед настајања да се осмисли хришћанска догматика. А. П. Скрипников, „Христианская концепция зла“, у: *Этическая мысль: научно-публицистические чтения 1991*, ред. А. А. Гусейнов (Москва: Республика, 1992), 56–73.

3.2.2. Слика идеалног владара

Да бисмо боље схватили одлике хришћанског поимања идеалног световног владара осврнимо се на опис варварских краљева, тачније на опис оне њихове слике која се сматрала нормалном у оквиру варварске културе. Истраживач С. В. Сањиков истиче да традиције војног предводништва остају посебно важне у првим етапама развоја, што се може видети чак и у сачуваним описима вођа. Посебну вредност има сачувани опис природе и личности Гејзериха као примера далековидог државног прегаоца, прорачунатог војсковође и окрутног политичара: „... био је малог раста и хром због пада са коња, тајновит, ћутљив, презирао је раскош, био буран у гневу, халапљив на богатство и крајње далековид, а када је требало узбудити племена спреман да сеје раздор и побуди мржњу“.⁴⁴ Наравно, оваква слика представника државне власти умногоме је супротна хришћанској.

Идеални владар у раној средњовековној историографији је хришћански краљ. Он треба да поседује хришћанске врлине и позитивне особине, о којима сведоче најразличитији аутори западноевропске историографске традиције.

Како истиче В. В. Ерлихман, ако Беда говори о делима неког краља, он то чини само да би нагласио његову побожност или да би, напротив, осудио његово одступање од вере.⁴⁵ Када разматрамо Бедину позицију, треба да имамо у виду културно-историјски контекст његовог рада, чији је један од основних аспеката била христијанизација пропраћена сукобима међу британским краљевствима. Исто као и за Павла Ђакона (који је живео у лангобардској Италији) и Григорија Турског (који описује историју Франачког краљевства), и за Беду Часног је важно да створи позитивну слику владара и да истакне оне његове особине које одговарају идеалу хришћанске културе. Треба истаћи да је Беда у томе и успео, када је реч о историји Британије, и самим тим је испунио један од важних регионалних задатака хришћанске историографије.

У таквом историографском и културном контексту, Бедина стварање слике идеалног хришћанског владара добија веома важну функцију, као један од елемената његове верско-политичке концепције. Ликови световних владара у његовој *Црквеној историји енглеског народа* заснивају се на класификацији владара према верској припадности и

⁴⁴ С. В. Санников, „Развитие ранних форм королевской власти у германских народов: особенности политогенеза“, у *История и социология государства* (Труды Гуманитарного факультета. II. Сборники научных трудов / Министерство образования Российской Федерации — Новосибирский государственный университет), ред. А. П. Деревянко (Новосибирск: Новосибирский государственный университет, 2003), 48.

⁴⁵ Эрлихман, „Жизнь и труды магистра Беды“, 332.

одговарајућем методу аксиолошког поређења. Беда посвећује велику пажњу доказима да је власт хришћанских владара боља како у материјалном смислу, тако и у погледу загробног живота.

Такав, прагматичан приступ у описивању власти хришћанских владара својствен је и Бединој *Црквеној историји енглеског народа*. У том погледу, карактеристична је његова прича о саветовању краља Едвина са својим најближим поданицима о примању нове вере (хришћанства), у ком се вреднују обе религије и говори о мотивима за њихово прихватање. Управо идеју спасења и вечног блаженства после смрти краљ истиче као једну од основних предности хришћанства и мотив за његово примање.⁴⁶

3.2.3 Краљевска власт и народ

Краљевска власт и народ је још једна важна тема, која омогућава да се потпуније расветли проблем формирања слике краљевске власти. За Бедин став по овом питању карактеристична је идеја краљеве одговорности за народ којим влада. Овакав став је условљен схватањем да је функција световне власти брига о земаљском благостању својих поданика. Притом, овоземаљско благостање могу обезбедити управо хришћански краљеви, али они морају да се покоравају епископима као посредницима између неба и земље.

Поред дефиниције народа као поданика, Беда користи и етничку дефиницију, по први пут изражавајући идеју јединства енглеског народа — *gens Anglorum*, у које сврстава потомке Англа, Саксонаца и Јита. Притом, непосредан узрок и фактор етничке консолидације он види у снажној краљевској власти која је кадра да уједини делове Британије. Уопште узев, улога световне власти британских краљева у утврђивању хришћанства је огромна и може се упоредити, на пример, са улогом кнеза Владимира у покрштавању Русије. Сличних ставова су били и други средњовековни историчари. На пример, истраживач И. В. Кривушин истиче идеју Јевсевија Памфила о томе да однос Бога према поданицима у потпуности зависи од понашања и ставова самог цара.⁴⁷ Дакле, краљева власт игра важну улогу у очувању народног јединства и избору вере његових поданика. Краљевску власт Беда тумачи као ону која има божанско порекло, али је потчињена црквеној власти, која је

⁴⁶ Главни пагански жрец Којфи обраћа се краљу речима: „Вера које се ми сада држимо нема у себи ни достојанства, нити користи. Кад би богови имали моћ, они би ми помогли, видећи са коликом ревношћу им служим. Зато, ако се покаже да је ново учење боље и корисније за нас, хајде да га примимо без одлагања“. Беда, *Церковная история народа англо*, 91.

⁴⁷ Кривушин, *Ранневизантийская церковная история*, 116.

на непосреднији начин повезана са простором свештеног. У оквирима тога схватања крије се и интерпретација везе између краљевске власти и народа, у којој важну улогу игра Црква и лик идеалног световног владара. Све то говори да је у схватању краљевске власти у *Црквеној историји енілеској народа* одраз нашла једна од етапа развоја западно-европске историографије.

3. 3. Беда о односу између Цркве и државе: општи преглед проблема односа религије и политике у историографији

Однос између краљевске и црквене власти је један од најважнијих елемената *Црквене историје енілеској народа* и целокупне културно-историјске концепције Беде Часног. Овај аспект је повезан са централном темом средњовековне књижевности, тј. са разграничењем сфера земаљског и небеског. Истраживачи обично разликују две основне доктрине о питању односа двеју власти: цезаропапизам и папизам. Прва од ове две доктрине подразумева првенство власти световног владара, а друга првенство Цркве. У западном делу Римског царства папизам је преовладао још у IV веку,⁴⁸ док је цезаропапизам постао карактеристичан за Византију и умногоме га је наследила Кијевска Русија. На Западу је тенденција ка папизму довела до формирања самосталне теократске државе, док се на истоку Православна Црква интегрисала у политичко-владарске структуре РOMEЈСКОГ царства.⁴⁹

Имајући у виду наведено, у овом одељку ћемо размотрити оне теме које дају најпотпунији увид у Бедино схватање односа између Цркве и државе: а) приоритет црквене власти у Бедином делу као елемент западноевропске историографске традиције; б) Црква и идеја једне државе у *Црквеној историји енілеској народа*; и в) Црква и држава у ратној тематици *Црквене историје енілеској народа*.

3.3.1. Приоритет црквене власти у Бедином делу као елемент западноевропске историографске традиције

Историјска чињеница да је духовна власт епископа у католичкој традицији имала снажну тенденцију да прерасте у политичку власт и да однесе превагу над световном влашћу, нашла је својеврстан одраз у

⁴⁸ А. Ф. Тузиков, „Образ государственной власти в произведениях Амвросия Медиоланского“, у *История и социология государства* (Труды Гуманитарного факультета. II. Сборники научных трудов / Министерство образования Российской Федерации — Новосибирский государственный университет), ред. А. П. Деревянко (Новосибирск: Новосибирский государственный университет, 2003), 23–35.

⁴⁹ Е. Н. Салыгин, *Теократическое государство* (Москва: Московский общественный научный фонд, 1999), 37.

Бединој Црквеној историји енглеског народа, и што је још важније, оригиналну концептуалну интерпретацију.

Историја англосаксонских краљевстава за Беду фактички почиње њиховим покрштавањем. Пре тога он помиње само Хенгиста, првог краља Кента и Иду, оснивача краљевског рода Нортамбрије, и то је једно од сведочанстава да је управо верска хришћанска концепција одредила читаву његову концепцију и у крајњем исходу одредила његово виђење верско-политичке проблематике. Овакав Бедин став нимало не треба да чуди и истраживачи његовог стваралаштва то готово редовно истичу. На пример, В. В. Зверева пише: „Сва историјска... Бедина истраживања била су, у крајњем исходу, подређена његовом верском циљу“.⁵⁰

Идеја приоритета црквене власти у односу на државну може се испратити кроз читаву Црквену историју енглеског народа. На пример, Беда наводи посланицу римског папе Григорија I краљу Едилберту, у којем папа краљу препоручује да слуша савете британског епископа Августина.⁵¹ Овде се чини прихватљивим сагледавање епископа као посредника између краља и Бога, према којој је краљ нижи од црквених јерараха. Карактеристично је и то да Григорије Едилберта назива „наш син“,⁵² наглашавајући духовну надмоћ Цркве.

Беда наводи мноштво епизода у којима истиче приоритет црквене власти и који нам омогућавају да испратимо везу са осталим елементима његове културно-историјске концепције. Када су наследници Саберта, краља источних Англа, протерали хришћанског епископа зато што им је забранио причешће, онда су „претрпели казну“ — погинули су у војном походу, док у лику Сигберта, краља источних Саксонаца, световна власт трпи понижење које се може упоредити са покајничким путовањем Хајнриха IV за Каносу.⁵³ Интересантно је и то да се наш историчар труди да дела побожних краљева доведе у везу са хришћанским идејама о живот после смрти: „Када је Освалд узнесен у Небеско царство, његову земаљску власт наследио је његов брат Освију“.⁵⁴

⁵⁰ В. В. Зверева, „Беда Достопочтенный в историографической культуре XIX–XX вв.: четыре интерпретации“, *Диалог со временем. Альманах интеллектуальной истории* 1/99 (1999): 247.

⁵¹ „... ако послушате оно што он говори у име свемогућег Бога, онда ће и сам свемогући Бог услишити молитве које он узноси за вас. Ако ли, не дао Бог, пренебрегнете његове савете, шта ће онда натерати свемогућег Бога да слуша његове молитве за вас, ако види вашу непослушност ономе што се говори у његово име? Стога му помажите свим срцем у делима правде и додајте његовим напорима власт која вам је поверена од Господа“. Беда, *Церковная история народа англо*, 58–59.

⁵² Беда, *Церковная история народа англо*, 58–59.

⁵³ Беда, *Церковная история народа англо*, 76–78.

⁵⁴ Беда, *Церковная история народа англо*, 128.

Према томе, оно што пред собом имамо нису тек поучни обрасци одговарајућег понашања световног владара према Цркви, него и пример споја верско-политичких идеја са Бединим схватањем узрочности и схватањем загробног живота.

Беда Часни, који описује односе између краљева и Цркве у доба VI–VII века, односно након пада западног Рима, налази се пред проблемом новог тумачења доктрине два града. У време које Беда описује краљевска власт се заснивала на не тако давним одјецима племенских паганских односа⁵⁵ и није имала иза себе ауторитет Рима, што није могло да не утиче на питање односа двеју власти. Ауторитет, пак, „другог Рима“, Ромејске империје, у доба раног средњег века и даље је био снажан, што је нашло израз у идејној оријентацији византијских историчара.

Такође, могуће је констатовати да је такво представљање световне власти као подређене постајало неизбежно услед јачања улоге Западне Цркве. Римски папа Григорије, који је за Беду безусловни ауторитет, учинио је много тога у корист формирања идеје Цркве као неопходног и најважнијег средства за главни овоземаљски човеков задатак — спасење. Ствар је у томе што у својим делима Григорије преноси нагласак са унутарње психологије на спољашњу страну морала, која се поклапа са богослужбеном праксом, захваљујући чему је световна власт још дубље потиснута у други план. Иначе, утемељење улоге Цркве је једна од најважнијих идеолошких функција хришћанске етике, док је један од упечатљивих примера овога систематизација хришћанске моралне доктрине у Григоријевом *Тумачењу на Књију Јова*, које је одиграло важну улогу у формирању католичке културе.⁵⁶

Према томе, верско-политички ставови Беде Часног поклапају се са општим токовима традиционалне концепције тог времена и исто-

⁵⁵ Е. А. Мельников, *Меч и лира: англосаксонское общество в истории и эпосе* (Москва: Мысль, 1987), 27.

⁵⁶ А. А. Гусейнов, Г. Иррилиц, *Краткая история этики* (Москва: Мысль, 1987), 240–241. У *Тумачењу на Књију Јова* се говори да је Бог обећао Ђаволу власт над Адамом и његовим потомцима у случају грехопада. Затим, желећи да спаси људе, али не могавши да прекрши дату реч (као правичан), Бог је послао на земљу свог Сина, Господа Исуса Христа, у облику човека. Ђаво је помислио да је Христос обичан човек и убио га је, прекорачивши тиме своја овлашћења и ослободивши Бога од његовог обећања. Тиме је Бог поново задобио власт над људима. Одавде следи важан закључак: ако Бог делује у оквирима моралних норми, онда и људи треба то да чине. Притом, поштовање моралних норми се уско везује за вршење богослужбеног живота и свега онога што захтева Црква, па тако црквене установе постају обавезне и неопходне, остварујући идеју да „ван Цркве нема спасења“. Иста идеја о неопходности савршавања богослужбених чинова и уопште узев литургијског живота присутна је и у *Црквеној историји енглеског народа*.

времено су оригинални, будући да наш историчар располаже конкретним историјским материјалима. Управо начин на који је Беда повезао папистичку традицију са базичним хришћанским идејама и моделима представља предмет истраживања и помоћи ће нам да сагледамо својеврсност и јединственост његове културно-историјске концепције.

3.3.2. Црква и идеја једне државе у Црквеној историји енглеског народа

Интересантно је да је за хришћанску културно-историјску мисао раног средњег века карактеристична идеја неопходности једне, територијално велике државе, сличне Римском царству. Као што смо већ помињали, још од првих векова наше ере формирало се и ширило схватање према ком су царство и Црква настали и развијају се у међусобној вези. Притом, постојао је став да је пожељно да та држава буде једна и велика, о чему, конкретно, пише Блажени Августин у својим делима: „Тамо где се људи клањају истинитоме Богу корисно је да власт добрих владара буде велика, широка и дуготрајна, и то је пожељно не толико за њих, колико за људске послове“⁵⁷.

И Беда Часни се позитивно односи према идеји стварања једног великог краљевства, одобравајући освајачку политику Едвина, краља Нортамбдије. Бедини ставови су у извесној мери антиципирани концепцију једне државе у историографији. Касније, када је у Европи већ постојала таква једна држава — Каролиншко царство, Видукинд Корвејски велича царску делатност Карла Великог.⁵⁸

Бедино позитивно вредновање покушаја неких британских краљева да створе велику и јединствену државу повезано је, наравно, са христијанизацијом Британије. Као хришћанин, Беда је у политичком уједињењу, наравно, видео додатну могућност за ширење своје вере, због чега је сакупљао и одобравао историјске чињенице које сведоче о државној интеграцији.

Други узрок због ког се Беда залагао за постојање снажне централизоване световне власти повезана је са идејом уређености. Наиме, уређеност државе је један од хришћанских идеала који се често ве-

⁵⁷ Герье, Блаженный Августин, 624.

⁵⁸ Видукинд, *Дејания саксов*, 272. „Свим средствима се трудио да изведе народ на пут истине, час благим саветом, час помоћу војног похода приморавајући их... И као што видимо, они који су некада били савезници и пријатељи Франака постали су сада већ њихова браћа, и као један народ са њима по хришћанској вери“. На овом месту Видукинд истиче значај хришћанске мисије Карла Великог, уско повезане са његовом освајачком политиком. Видукиндов начин размишљања је карактеристичан за његову политичку концепцију *Imperium Francorum*.

лича у хришћанској историографији. На пример, Блажени Августин с тим у вези пише: „Мир тела састоји се у хармонији његових делова, мир несвесне душе је укроћеност свих страсти, мир разумне душе је хармонија између разума и воље, мир у кући је слога укућана у повиновању заједничком ауторитету, мир државе је успостављена сагласност грађана у погледу власти и покоравања, а мир Царства небеског најхармоничније и најсагласније општење са Богом и међу собом у Богу“.⁵⁹ Управо о томе и пише Беда, када говори о краљу.

3.3.3. Црква и држава у ратној тематици **Црквене историје енглеског народа**

Средњовековна историографија и култура, у чије осниваче се може убројати и Беда Часни, подразумевала је синтезу античких и хришћанских идеја, а међу традиционалним темама античке историографије које су добиле ново, хришћанско тумачење, без сумње се може сврстати тема војске и ратовања. Пре свега, слика рата је добила ново место у хришћанског књижевности. Док је за античке историчаре ратна тематика била једна од основних, за хришћанске писце она доспева у други план. Главни предмет приповедања постаје историја ширења и утврђивања Цркве, око чега се развијају сви остали догађаји. Ипак, хришћанско виђење рата је важно за истраживање, будући да се у овој теми одразио читав низ проблема повезаних са формирањем нове средњовековне слике света, при чему једно од најважнијих места међу њима заузима проблем односа између Цркве и државе.

Сам појам рата треба разматрати у контексту хришћанског схватања добра и зла. Постојала су два основна приступа проблему зла, сходно дефиницији истог.⁶⁰ Један од њих полази од становишта изједначавања са ништавилом и подразумева неузимање учешћа у активној борби против њега. Темелј овог приступа постављен је још у Новом Завету (Мт 5, 39) и у извесној мери остварен у монашком покрету.

Супстанцијација зла као други приступ подразумевала је активну борбу против њега, што се, по мишљењу средњовековних историографа, изражава управо у облику ратова хришћана против пагана. Међутим, иако је средство борбе против зла, рат је у исто време сам по себи зло. Због тога су хришћански писци имали проблем да се морају уздржавати од једностраног вредновања ратова и наглашавања њихове штетности, као последица човекове дубоке искварености, истовреме-

⁵⁹ Герье, *Блаженный Августин*, 624.

⁶⁰ Скрипников, „Христианская концепция зла“, 58.

но говорећи и о њиховој користи као казнене мере, освете и израза принципа правичности у свету.

У хришћанству је била јасно изражена подела зла на унутарње зле помисли које излазе из човековог срца, и на оно спољашње као сведочанство о оном унутарњем. Овај дуализам зла заступљен је код Беде Часног у вредновању ратне тематике у његовој *Црквеној историји енглеског народа*. Тиме долазимо до проблема узрока ратова и покушаја средњовековне историографије да овај проблем реши.

Бедино тумачење узрока рата условљено је како хришћанском културно-историјском традицијом уопште, тако и његовом личном културно-историјском концепцијом. Док је у античкој историографији тема рата, као један од најважнијих аспеката приповести, тумачена сходно митологији и социјално-политичким ставовима конкретног аутора, дотле средњовековна историографија представља рат као догађај који се у потпуности налази у оквирима хришћанске слике света. Беда Часни се веома позитивно односи према ширењу политичке власти световних владара, пре свега ако је реч о хришћанским краљевима.

Пагане који воде рат Беда вреднује сходно свом виђењу о узроцима зла у свету и духовном стању народа. Најезде паганских краљева јесу казна за грехе, плод ђавољег наговора, док победа над њима представља резултат вере и праведности хришћанских краљева. Против паганских напада се, иако су они казна за грехове, треба борити. Ово Бедино мишљење садржано је у његовом вредновању ратних дејстава.⁶¹ Све у свему, проблем рата код Беде остаје амбивалентан, тј. рат се нити у потпуности осуђује као нешто што је за хришћане неприхватљиво, нити се у потпуности оправдава.

Конечно, целокупни материјал овог одељка говори о важности и приоритету који у Бединој културно-историјској концепцији имају идеје као што су превасходство црквене власти у односу на световну, пожељност постојања једне државе и преимућство верског објашњења узрока ратова. Све су то кључни елементи његовог личног виђења историје, који су умногоме утицали на даљи развој европске историографије и културе.

⁶¹ „Освалд је окупио војску, иако не многобројну, али оснажену вером у Христа, и уништио нечастивог вођу Брита, заједно са његовом небројеном војском, коју је овај хвалисаво називао непобедивом“. Беда, *Церковная история народа англо*, 106.

4. Закључак

Узимајући у обзир претходно речено, изведимо закључке из нашег истраживања. Циљ овог рада било је истицање и анализа верско-политичке проблематике као једног од најважнијих елемената културно-историјске концепције Беде Часног, поводом чега је истакнуто неколико задатака. У првој глави смо описали културно-историјске концепције Бединих претходника — хришћанских историчара и културних прегалаца IV–VII века. Анализом структуре историографских концепција, дошли смо до закључка да темељну улогу играју два аспекта: тумачење историјских догађаја од стране историографâ и проблем односа између Цркве и државе.

Заједничка црта разматрања проблема односа између религије и политике код аутора IV–VII века је доктрина папизма и на различите начине утемељена идеја подређености државне власти у односу на црквену власт. Природна последица таквог приступа је придавање кључне улоге догађајима из црквене историје.

Главна тема раних средњовековних историчара управо је историја јачања хришћанске Цркве у паганској средини, у односу на коју грађанска и државна питања, али и политички догађаји представљају само позадину дешавања. Историја Римског царства средњовековног историчара интересује утолико уколико сједињавање различитих народа у оквирима царства представља само припрему за предстојеће потпуно сједињење свих људи у окриљу хришћанске Цркве.

Управо зато та тема се истиче чак и у наслову *Црквене историје енглеског народа* Беде Часног, који је први издвојио чињенице вредне помена и уредио догађаје за једно целовито излагање историје Англосаксонаца. За овог историчара, све то представља део Божијег плана, као и сви догађаји који се тичу Цркве и спадају у историју спасења.

У другој глави смо истакли основне елементе Бедине културно-историјске концепције. Размотрили смо културно-историјски контекст живота Беде Часног и његовог литерарног рада, будући да је управо ова објективна историјска позадина условила његов развој хришћанског виђења историје и покушај да чињенице из историје Британије протумачи у хришћанском контексту.

Потом смо изнели и образложили тезу да се у основи Бединих историографских идеја налази схватање о људској грешности као узроку свих несрећа у животима људи, и с тим у вези разумевања улоге ђавола, функција Цркве, као и проблема граница историје.

Истицање људске греховности као нечег кључног условљено је чињеницом да се у основи средњовековне културе налази хришћанска

антропологија. Темел њеног формулисања и развоја налази се у оквирима формирања хришћанства као нарочитог концепта живота, што је нашло одраза не само у Новом Завету, већ и у патристици и црквеној историографији. Проблематика повезана са схватањем човека обухватала је на првом месту такве појмове као што су грешност, праведност, а затим су на основу њих уско повезани сви остали елементи културно-историјске концепције, што се нарочито јасно испољава у схватању односа између Цркве и државе.

Такође, на основу проучених материјала уочили смо одлике историографског тумачења проблема односа између Цркве и државе у *Црквеној историји енглеског народа*. Утврдили смо да су ти аспекти Бедине концепције: идеја божанског порекла државне власти и одговарајућа теза о њеној подређености Цркви, супротстављеност паганских и хришћанских краљева, моралне особине владара као део слике идеалног „хришћанског краља“, примарност идеје уједињеног англосаксонског краљевства, проблем односа према рату као „призма“ односа између Цркве и државе. Сва ова схватања су на специфичан начин усмерена на личност епископа као посредника између свемогућег Тројичног Бога и краља као једног од верника. Ово је једна од најважнијих идеја Бедине верско-политичке доктрине и, уопште узев, његове културно-историјске концепције.

Н тај начин смо проблем односа између Цркве и политике описали као један од најважнијих системских елемената културно-историјске концепције Беде Часног. Истраживање те теме омогућило нам је увид не само у његову концепцију односа између Цркве и државе, него и у однос Бединих личних схватања и основних елемената хришћанске културе.

Коначно, односи између Цркве и државе су један од централних проблема историје краја старог и почетка средњег века. Истраживање овог проблема на примеру дела Беде Часног омогућава да се расветли сама суштина хришћанске Цркве и културе, као и, с друге стране, да се шире разумеју питања стања у варварским државама Британије у раном средњем веку и њиховог места у култури ове регије.

Библиографија

Извори:

- Августин Аврелий. *Творения. О граде Божьем*. Сост. и подгот. текста к печати С. И. Еремеева. Санкт-Петербург — Киев: Алетейя — УЦИММ-пресс, 1998.
- Беда Достопочтенный. *Церковная история народа англоv*. Пер. с лат., ст., примеч., библиогр. и указ. В. В. Эрлихмана, отв. ред. С. Е. Федоров. Санкт-Петербург: Алетейя, 2001. Доступно и онлајн: https://azbyka.ru/otechnik/Beda_Dostopochtennyj/tserkovnaja-istorija-naroda-anglov/ (посећено 20. 12. 2021).
- Видукин Корвейский. *Деяния саксов*, т. 3. Вступ. статья, пер. и коммент. Г. Э. Санчука, отв. ред. В. Д. Корольюк (АН СССР, Институт славяноведения и балканистики / Памятники средневековой истории народов Центральной и Восточной Европы). Москва: Наука, 1975. (доступно и онлајн: (<https://inslav.ru/publication/vidukind-korveyskiy-deyaniya-saksov-m-1975>; посећено 25. 12. 2021).
- Павел Орозий, *История против язычников = Historiae adversum paganos*, книги 1–3. Пер. с лат., вступ. ст., коммент. и указ. В. М. Тюленева. Санкт-Петербург: Алетейя, 2001.

Литература

- Герье, Н. *Блаженный Августин*. Москва: Алгоритм — ЭКСМО, 2003.
- Гимон, Т. В. *Историописание Раннесредневековой Англии и древней Руси (сравнительное исследование)*. Москва: Университет Дмитрия Пожарского, 2012.
- Гусейнов, А. А., и Г. Иррлицц. *Краткая история этики*. Москва: Мысль, 1987.
- Драч, Г. В. *Культурология*. Ростов-на-Дону, 1996.
- Зверева, В. В. „Беда Достопочтенный в историографической культуре XIX–XX вв.: четыре интерпретации“. *Диалог со временем. Альманах интеллектуальной истории*, № 1/99 (1999): 232–249.
- Казаков, М. М. „Христианская церковь и Римская империя в IV веке“. У *Очерки истории христианской церкви в Европе (Античность, средние века, Реформация)*, Ю. Е. Ивонин, М. М. Казаков, В. Л. Керов и др., под ред. Ю. Е. Ивонина. Смоленск: Смоленский государственный педагогический университет, 1999.
- Казаков, М. М. *Религиозно-политическая борьба в середине и во второй половине 4-го века в Римской империи*. Москва: Московский государственный педагогический институт имени В. И. Ленина, 1988.
- Кривушин, И. В. *Ранневизантийская церковная историография*. Санкт-Петербург: Алетейя, 1998.

- Курбатов, Г. Л. *История Византии: от античности к феодализму*. Москва: Высшая школа, 1984.
- Мельников, Е. А. *Меч и лира: англосаксонское общество в истории и эпосе*. Москва: Мысль, 1987.
- Пиков, Г. Г. „Ересь как культурное явление“. У *Медиевистика XXI века: проблемы методологии и преподавания: материалы научно-практического семинара (Кемерово, 22–24 апреля 2003 г.)*, науч. ред. А. А. Мить, А. П. Батулин, 64–82. Кемерово: Кузбассвуиздат, 2004.
- Поснов, М. Э. *История христианской церкви (до разделения церквей — 1054 г.)*. Киев: Христианская благотворительно-просветительская ассоциация «Путь к истине», 1991.
- Салыгин, Е. Н. *Теократическое государство*. Москва: Московский общественный научный фонд, 1999.
- Санников, С. В. „Развитие ранних форм королевской власти у германских народов: особенности политогенеза“. У *История и социология государства (Труды Гуманитарного факультета. II. Сборники научных трудов / Министерство образования Российской Федерации — Новосибирский государственный университет)*, ред. А. П. Деревянко, 36–54. Новосибирск: Новосибирский государственный университет, 2003.
- Скрипников, А. П. „Христианская концепция зла“. У *Этическая мысль: научно-публицистические чтения 1991*, ред. А. А. Гусейнов, 56–73. Москва: Республика, 1992.
- Тузиков, А. Ф. „Образ государственной власти в произведениях Амвросия Медиоланского“, у *История и социология государства (Труды Гуманитарного факультета. II. Сборники научных трудов / Министерство образования Российской Федерации — Новосибирский государственный университет)*, ред. А. П. Деревянко, 23–35. Новосибирск: Новосибирский государственный университет, 2003.
- Чаировић, Ивица. „Однос Цркве и државe у англосаксонској енглеској у првој половини 8. века: пример краља Едберта (737/738–758) и архиепископа Екгберта (735–766)“. *Зборник Матице српске за друштво науке LXX*, № 171 (3/2019): 411–421. <https://doi.org/10.2298/ZMSDN1971411C>.
- Эрлихман, В. В. „Жизнь и труды магистра Беды“. У *Беда Достопочтенный, Церковная история народа англов*, пер. с лат., ст., примеч., библиогр. и указ. В. В. Эрлихмана, отв. ред. С. Е. Федоров. Санкт-Петербург: Алетей, 2001. (доступно и онлајн: https://azbyka.ru/otechnik/Beda_Dostopochtennyj/tserkovnaja-istorija-naroda-anglov/, посећено 20. 12. 2021).

Levison, W. "Bede as Historian." У *Bede, His Life, Times, and Writings: Essays in Commemoration of the Twelfth Centenary of His Death*, edited by A. Hamilton Thompson, with an Introduction by the Lord Bishop of Durham. Oxford: Clarendon Press, 1935.

Wormald, P. „Bede, *Beowulf* and the Conversation of the Anglo-Saxon Aristocracy". У *Bede and Anglo-Saxon England: Papers in Honour of the 1300th Anniversary of the Birth of Bede, Given at Cornell University in 1973 and 1974* (British Archaeological Reports, Vol. 46), edited by Robert T. Farrell, 32–95. Oxford: British Archaeological Reports Ltd., 1978.

Примљено: 3. 1. 2022.
Исправљено: 11. 5. 2022.
Одобрено: 12. 5. 2022.

THE PROBLEM OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CHURCH AND THE STATE IN THE BOOK *ECCLESIASTICAL HISTORY OF THE ENGLISH PEOPLE* BY ST. BEDE THE VENERABLE

Andronik Dunaev

Faculty of Orthodox Theology, University of Belgrade

Summary: *This paper is dedicated to the research of an important historiographical topic — the problem of the relationship between religion and politics, based on the work of one of the most important medieval cultural figures, writers and historians, Bede the Venerable (Beda Venerabilis). The topic of the paper belongs to the field of history of historiography and is very current, for culture should be studied “in all its diversity of historical forms,” and one of those forms is medieval historiography. This is a special part of Western European culture, since certain social doctrines and ideas, such as humanism, liberalism and universal human values, originate from the Middle Ages. Therefore, in order to better understand the spiritual foundations of human civilization, it is necessary to study the attitudes and conceptions of thinkers from the past and prominent leaders of world culture. The aim of this paper is to observe and analyze the problem of the relationship between religion and politics as one of the most important elements of the cultural-historical conception of the Bede the Venerable. The research of the problem is based on Bede’s interpretation of normative relations between two social institutions — the Church and the state.*

Key words: *Bede the Venerable, Church, Christianity, state, government, people, conceptions, Caesaropapism, relationship, history.*